

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

SOME FEATURES OF THE INVESTIGATION OF ILLEGAL POSSESSION OF VEHICLES

Лісниченко Д.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті аналізуються окремі аспекти кваліфікації та методики розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом.

Визначено що право власності є основоположним правом людини. Забезпечення права власності є важливим елементом демократичної держави і грає ключову роль у розвитку економіки та соціальному прогресі.

Зазначено що в умовах розвитку науково-технічного прогресу невід'ємним елементом життя людини став автомобіль, який теж беззаперечно входить до категорії власності. Виробництво автомобіля є складним і високотехнологічним процесом, який вимагає значних інвестицій у дослідження та розробки. В свою чергу саме цінність автомобіля є причиною того, що автомобіль з часів його масового використання став предметом протиправних посягань.

Наголошено що постійний розвиток технологій які використовуються при виготовленні транспортних засобів потребує як законодавчого вдосконалення правових норм, так і методику боротьби з таким явищем.

Приводом до відкриття кримінального провадження за статтею 289 КК України зазвичай є заява власника чи користувача транспортного засобу. Після внесення відомостей про незаконне заволодіння транспортним засобом до ЄРДР досудове розслідування такої категорії кримінальних правопорушень має певну специфіку.

Зазначено що порядок здійснення досудового розслідування має свої особливості якщо викрадений транспортний засіб обладнаний трекером для відстеження автомобіля. Такі трекери використовують різні системи навігації. Найвідоміші це GPS, ГЛОНАСС та Galileo.

Доведено необхідність відразу після виявлення факту викрадення транспортного засобу який обладнаний GPS-системою, на пристрої на який надходить інформація щодо місцеперебування та маршрут руху автомобіля, вмикати функцію запис екрану, чи за можливості здійснювати такий за допомогою іншого пристрою.

Ключові слова: досудове розслідування, транспортний засіб, незаконне заволодіння, супутникова навігація, GPS-трекер, потерпілий, допит.

The article analyzes certain aspects of qualifications and methods of investigation of criminal offenses related to illegal possession of a vehicle.

It was determined that the right of ownership is a fundamental human right. Ensuring property rights is an important element of a democratic state and plays a key role in economic development and social progress.

It is noted that in the conditions of the development of scientific and technical progress, a car has become an integral element of human life, which also undoubtedly belongs to the category of property. Car production is a complex and high-tech process that requires significant investment in research and development. In turn, the value of the car is the reason why the car has become the subject of illegal encroachments since its mass use.

It was emphasized that the constant development of technologies used in the manufacture of vehicles requires both legislative improvement of legal norms and methods of combating such a phenomenon.

The reason for the initiation of criminal proceedings under Article 289 of the Criminal Code of Ukraine is usually the statement of the owner or user of the vehicle. After entering information about the illegal possession of a vehicle into the EDPR, the pre-trial investigation of this category of criminal offenses has a certain specificity.

It is noted that the procedure for carrying out a pre-trial investigation has its own peculiarities if the stolen vehicle is equipped with a tracker for tracking the car. Such trackers use different navigation systems. The most famous are GPS, GLONASS and Galileo.

It has been proved that immediately after discovering the fact of the theft of a vehicle equipped with a GPS system, the device that receives information about the location and the route of the vehicle should turn on the screen recording function, or, if possible, use another device to record the screen.

Key words: pretrial investigation, vehicle, illegal possession, satellite navigation, GPS tracker, victim, interrogation.

Постановка проблеми та її актуальність. Право власності є одним із основоположних прав людини, яке закріплене у міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. У демократичній державі право власності є одним із пріоритетів, оскільки воно є основою для економічного розвитку та забезпечення свободи та безпеки громадян. Забезпечення права власності є важливим елементом демократичної держави і грає ключову роль у розвитку економіки та соціальному прогресі. Власність визнається однією з основних прав людини та є важливим чинником стабільності і процвітання суспільства.

В умовах розвитку науково-технічного прогресу невід'ємним елементом життя людини став автомобіль, який теж беззаперечно входить до категорії власності. Автомобіль, безсумнівно, став невід'ємною складовою сучасного життя багатьох людей, особливо в індустріалізованих та розвинених країнах.

Виробництво автомобіля є складним і високотехнологічним процесом, який вимагає значних інвестицій

у дослідження та розробки. Це робить автомобіль продуктом з високою доданою вартістю і як результат визначає її значну матеріальну цінність.

В свою чергу саме цінність автомобіля є причиною того, що автомобіль з часів його масового використання став предметом протиправних посягань.

Хоча незаконне заволодіння транспортним засобом в Кримінальному кодексі України віднесено до розділу XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту», не викликає сумніву що такі дії беззаперечно порушують право власності [3].

Запобігання вчиненню незаконного заволодіння транспортним засобом та боротьбу з таким явищем умовно можна поділити на два напрями. Перший це технологічний. З розвитком технологій, розробники обладнують транспортні засоби елементами та системами захисту від проникнення та незаконного заволодіння. І другий напрямок це вдосконалення законодавства та методик документування та розкриття кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом.

В цьому аспекті необхідно зазначити що розвиток першого напрямку примушує вдосконалюватись другий. Таким чином постійний розвиток технологій які використовуються при виготовленні транспортних засобів потребує як законодавчого вдосконалення правових норм, так і методику боротьби з таким явищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою питання пов'язаного з незаконним заволодінням транспортним засобом в кримінальному, кримінологічному, кримінально-процесуальному, криміналістичному, оперативно-розшуковому аспектах займались такі науковці, як: В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, О. О. Волобуєвої, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, Н. І. Клименко, В. П. Колмакова, А. В. Кофанова, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Т. О. Лоскутова, В. Т. Нора, О. В. Одерія, М. І. Панова, І. В. Пирого, М. В. Салтевського, О. А. Самойленко, С. М. Смокова, Р. Л. Степанюка, В. Я. Тація, В. В. Тищенко, Г. К. Тетерятник, Л. Д. Удалової, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського В. В. Юсупова та інших.

В той же час, як ми зазначали вище, технологічний розвиток, зміни законодавства потребують подальшого дослідження особливостей розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом.

Мета статті полягає у аналізі особливостей здійснення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами.

Виклад основного матеріалу. Кількість автомобілів у світі постійно зростає. За даними Міжнародної асоціації виробників автомобілів (ОІСА), у 2022 році у світі було зареєстровано понад 1,4 млрд автомобілів. Це на 3% більше, ніж у 2021 році. Китай є країною з найбільшою кількістю автомобілів у світі, на його долю припадає понад 20% світового парку автомобілів. За ним слідує США, Японія та Індія.

За даними Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол), у 2022 році у світі було вкрадено понад 1,2 мільйона автомобілів.

В Україні автомобіль також є одним із найпопулярніших видів транспорту. На жаль через військову агресію росії, актуальні данні, дуже важко відслідкувати, однак за даними Державної служби статистики України, у 2021 році в Україні налічувалося близько 10 мільйонів автомобілів.

Що стосується незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні, то тут ситуація теж доволі красномовна. Згідно з офіційними даними, у першій половині 2021 року викрали 1 475 автомобілів. Вже до кінця 2021 року показник збільшився – цифра становила 3546 випадків. Якщо враховувати неофіційну статистику, то ситуація ще більш невтішна: у 2021 році викрали 7092 машини. Лідерами серед міст України у цьому плані є Київ, Одеса, Харків та Львів [1].

В зв'язку з вищезазначеним, вдосконалення методів боротьби з такими видом злочинної діяльності як незаконне заволодіння транспортними засобами є надзвичайно актуальним для сьогодення.

Незаконне заволодіння транспортним засобом передбачене статтею 289 КК України.

Приводом до відкриття кримінального провадження за статтею 289 КК України зазвичай є заява власника чи користувача транспортного засобу. Згідно ст. 214 КПК України при отриманні заяви чи повідомлення про незаконне заволодіння транспортним засобом слідчий (прокурор) зобов'язаний невідкладно (в крайньому випадку не пізніше 24 годин) внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), розпочати розслідування. Однак в той же час варто зазначити що абсолютна більшість повідомлення про викрадення транспортного засобу надходить на номер скороченого екстреного виклику «102» до оператора Call-центру Національної поліції.

Після внесення відомостей про незаконне заволодіння транспортним засобом до ЄРДР досудове розслідування такої категорії кримінальних правопорушень має певну специфіку.

Перш за все головною особливістю такого досудового розслідування є оперативність. Як свідчить слідча практика, якщо віднайти автомобіль не вдалось в найкоротший термін, шанси на встановлення його місцезнаходження значно зменшуються. Тому здебільшого місцезнаходження викраденого автомобіля намагаються встановити оперативно-розшуковими заходами, вводиться в дію поліцейський план «Перехоплення». Слідчий, який здійснює досудове розслідування, на початковому етапі докладає зусиль щодо фіксації факту незаконного заволодіння шляхом здійснення огляду місця події, встановлення суми завданого збитку та детального опису транспортного засобу, шляхом допиту потерпілого та можливих свідків.

Зазначений стан справ може змінюватись у випадку коли було здійснено викрадення транспортного засобу, який обладнаний трекером для відстеження автомобіля. Такі трекери використовують різні системи навігації. Найвідоміші це GPS, ГЛОНАСС та Galileo [2].

Транспортні засоби такими системами обладнуються або під час виготовлення самим виробником, або в подальшому, як додаткове обладнання за бажанням власника. Відповідно інформацію про пересування транспортного засобу надає або сам виробник транспортних засобів, якщо така система встановлювалась ним, або відповідно підприємством обладнання якого було встановлено на транспортний засіб.

Пошук викраденого автомобіля обладнаного системою GPS має ряд особливостей, які відрізняють його від пошуку автомобіля без подібної системи.

По-перше, GPS-система дозволяє відстежувати місцезнаходження автомобіля в реальному часі. Це означає, що поліція може оперативно отримати інформацію про те, де знаходиться викрадений автомобіль.

По-друге, GPS-система дозволяє відстежувати маршрут руху автомобіля. Це може допомогти поліції визначити, куди викрадений автомобіль прямує, і перехопити його.

По-третє, GPS-система дозволяє відстежувати швидкість руху автомобіля. Це може допомогти поліції визначити, чи викрадений автомобіль використовується в злочинних цілях.

Зазначена інформація, є критично важливою для ефективного розслідування і надзвичайно актуальною на початковому етапі. Оскільки вона дає можливість оперативно відшукати місцезнаходження транспортного засобу.

В той же час особливістю вказаної ситуації є те, що надавач послуг з GPS-навігації вказану інформацію в онлайн режимі надає лише власнику транспортного засобу.

Правоохоронні органи за наявності підстав звичайно можуть звернутись з запитом до надавача відповідних послуг. Однак запит повинен бути обґрунтованим, тобто на підставі наявного кримінального провадження, тобто запит можна подати лише після внесення відомостей до ЄРДР. Крім цього ситуація ускладнюється у випадку, якщо надавач послуг з GPS-навігації підприємство, яке знаходиться за кордоном, що в свою чергу передбачає більш складну процедуру звернення з запитом.

Ситуація це більш ускладнюється, якщо запит не був виконаний. Оскільки це вимагає в подальшому звертатись до суду, у випадку якщо надавач послуг знаходиться в Україні, або звертатись до компетентних органів відповідної держави в рамках міжнародного співробітництва, якщо надавач послуг перебуває в іншій країні.

Однак такі дії забирають багато часу, що є критично важливим ресурсом на початковому етапі розслідування кримінальних проваджень пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом. Оскільки як вказують фахівці, за деяким даними в Україні до 45% викрадених

автомобілів розбирається на запчастини. Тому надзвичайно важливим є встановлення місцезнаходження викраденого транспортного засобу в найкоротший проміжок часу.

Таким чином єдиним джерелом актуальної інформації щодо місцезнаходження транспортного засобу та його маршрут пересування є власник такого транспортного засобу, тобто потерпілий.

Такий статус особа набуває з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ст. 55 КПК України).

Здебільшого інформацію щодо місцезнаходження транспортного засобу та його маршрут пересування потерпілий надає добровільно відразу після звернення в поліцію. Однак вказана інформація використовується як оперативна, для орієнтування задіяних нарядів, визначення сил та засобів які необхідно задіяти. В той же час залишається поза увагою необхідність фіксації вказаної інформації, яка поступає в онлайн режимі, для використання її як доказ під час подальшого досудового розслідування.

Зазначений аспект на нашу думку потребує уваги та вибудовування певного алгоритму першочергових дій.

Відповідно до пункту 3 частини 1 та пункту 3 частини 2 статті 56 КПК «Права потерпілого» [4], потерпілий має права надавати докази по кримінальному провадженню. З цією метою ми вважаємо за доцільне, рекомендувати відразу після виявлення факту викрадення транспортного засобу який обладнаний GPS-системою, на пристрої на який надходить інформація щодо місцезнаходження та маршрут руху автомобіля, вмикати функцію запис екрану, чи за можливості здійснювати такий за допомогою іншого пристрою.

В подальшому власник транспортного засобу буде підлягати допиту в якості потерпілого. Допит потерпілого у справах зазначеної категорії, зазвичай є невідкладною слідчою дією (проводиться відразу після отримання заяви), оскільки від його показань залежить спрямова-

ність у проведенні як оперативно-пошукових, так і слідчих (розшукових) дій [5]. В рамках допиту потерпілого фіксується факт наявності такого відеозапису.

В подальшому такий відеозапис може бути вилучений в рамках здійснення тимчасового доступу до речей чи документів, оглянутий та долучений до матеріалів кримінального провадження як доказ.

Як свідчить статистика значна кількість випадків викрадень транспортних засобів пов'язана з подальшим порушенням правил дорожнього руху [6], а саме проїзд на червоний знак світлофора, можливі наїзди на пішоходів, зіткнення з іншими транспортними засобами. Вищезазначений відеозапис щодо маршруту руху викраденого автомобіля в подальшому у випадку встановлення фактів кримінальних правопорушень вчинених під час його руху можливо буде використати як доказ.

Висновок. Розвиток науково-технічного прогресу змушує підлаштовуватись до вимог часу та вдосконалювати як законодавчу базу так і методику розслідування окремих видів злочину.

Незаконне заволодіння транспортними засобами є розповсюдженим кримінальним правопорушенням, а злочинці вдосконалюють свої методи викрадення та використовують останні досягнення науково-технічного прогресу.

В цьому протистоянні виробники транспортних засобів дедалі частіше почали використовувати можливості супутникової навігації, як засіб відслідковування місцезнаходження транспортного засобу.

Розслідування викрадень транспортного засобу обладнаного такою системою має свої особливості, та потребує вибудовування алгоритму дій.

На нашу думку з метою детального документування дій злочинця позитивним буде здійснення запису екрану пристрою на який надходить інформація про маршрут руху викраденого автомобіля, з подальшим вилученням такого запису та визнання його доказом в кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Викрадення автомобілів в Україні. Захист авто. URL: <https://zahyst-avto.com.ua/statystyka-vykradannya-avto-v-ukrayini/#:~:text=>
2. Вікіпедія. GPS-трекер. URL: <https://wikipedia.org/wiki/GPS-трекер>
3. Дудоров О.О. Незаконне заволодіння транспортним засобом: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 2/2020, с. 307–315. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/82.pdf
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Помаз Ярослав. Протокол допиту як доказ під час розгляду кримінального провадження в суді. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 214–218.
6. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>